

WELKOM IN HET TIJDPERK VAN DE REFLEXIVITEIT

Gaston Meskens

WELKOM IN HET TIJDPERK VAN DE REFLEXIVITEIT

Gaston Meskens

> context

filosofische reflectie, vanuit onderzoek bij het Centrum voor Ethiek en Waardenonderzoek (Faculteit Filosofie, Universiteit Gent)

gevoed door een aantal engagementen:

- werk rond de relatie tussen duurzame ontwikkeling en mensenrechten in een international netwerk van NGO's binnen het globale onderhandelingsproces rond duurzame ontwikkeling gefaciliteerd door de Verenigde Naties
- lid van de stuurgroep die de wetenschappelijke organisaties naar de Verenigde Naties toe vertegenwoordigt in het internationale klimaatdebat
- onderzoeker rond het thema energie, met aandacht voor de controverses rond kernenergie en klimaatverandering
aandachtspunt: maatschappelijk vertrouwen door publieke inspraak en 'reflexieve' wetenschap

WELKOM IN HET TIJDPERK VAN DE REFLEXIVITEIT

Politiek heeft vandaag blijkbaar grote moeite om 'via haar methode' vertrouwen op te wekken. De publieke kritieken zijn ernstig en gevarieerd:

- de kloof tussen burger en politiek (politiek achter gesloten deuren, elitaire onderonsjes, ook met de privésector)
- politiek als onderlinge twist 'boven de hoofden van de mensen'
- het niet houden van beloftes
- het interpreteren van een mandaat als vrijgeleide om eender wat te doen
- het strategisch interpreteren van de mogelijkheden van publieke inspraak
- populisme:
mensen een 'collectieve identiteit' opleggen en pretenderen hun 'collectieve wil' te kennen en te representeren, in combinatie met stigmatisatie en het zaaien van tweedracht (identificeren van een schuldige voor problemen)
- de 'macht boven de democratie': multinationals, maar ook de macht van de Europese Unie over de lidstaten

1 Een ideologische patstelling van de maatschappijkritiek

- Maatschappijkritiek (over de werking van politiek, de markt en hun onderlinge relaties) zit momenteel gevangen in een ideologische patstelling: **links ↔ rechts, sociaal ↔ (neo)liberaal**

De traditionele (filosofische) tegenstelling is politiek uitgehold:

- Bedenkingen:
 - Kritiek viseert politiek (links & rechts) en de markt (links), maar de wetenschap en haar sociale verantwoordelijkheid blijft buiten schot.
 - Het idee dat de samenleving getekend wordt door 'historische en ideologisch diepgewortelde meningsverschillen' verdient kritische reflectie (een 'collectieve mening' is op zich een politiek product)
 - Links mist vandaag zagezegd een coherent verhaal, maar is wel de enige 'kant' die systematisch aan zelfreflectie doet.

2 Nood aan een nieuw verhaal rond 'solidariteit'

- Om **politiek populisme** en **neoliberaal onthecht cynisme** te counteren is geen betere definitie van 'links' nodig, maar
 - een **meer doordacht en (zelf)kritisch verhaal rond solidariteit**
 - en voorstellen en acties om dat verhaal in de praktijk omzetten.

- Solidariteit in de zin van 'kansen geven':
 - Kansen om als mens kritisch in de maatschappij te staan en mee na te denken over maatschappelijke uitdagingen

 - Dat nieuw verhaal rond **solidariteit** vertrekkend vanuit het idee **complexiteit**

De complexiteit van onze maatschappelijke uitdagingen is van die aard dat ze niet meer op een vertrouwenwekkende en efficiënte manier door de traditionele vormen van politiek, wetenschap en de markt kunnen aangepakt worden.

3 De complexiteit van complexe sociale problemen

- meervoudige en onderlinge afhankelijkheid
in een noodzakelijk globale context
- gediversifieerde impact
positief, negatief, variërend in ruimte en tijd
- nood aan een coherente en holistische aanpak

- relatieve verantwoordelijkheid
'onderlinge' verantwoordelijkheid & collectieve verantwoordelijkheid

'feitelijke'
complexiteit

- onvolledige en speculatieve kennis
- waardenpluralisme en 'onbruikbare' waarden
- relatieve autoriteit

complexiteit
van
interpretatie

4 Maatschappijkritiek vanuit het idee complexiteit

- de representatieve democratie via partijpolitiek binnen de natiestaat
 - de vrije en competitieve markt
 - de objectieve wetenschap
- zijn produkten van een **emancipatieproces** (de 'moderniteit')
hun '**zelfregulerend**' (zelfcorrigerend) karakter is een modern idee

■ De visie op **complexiteit** toont aan dat die **zelfregulering niet werkt**:

- - Competitie tussen politieke partijen en tussen meerderheid en oppositie gaat via strategische vereenvoudiging van complexiteit en veroorzaakt polarisatie;
 - Traditionele partij-ideologieën verliezen hun betekenis;
 - Staatssoevereiniteit blokkeert internationale onderhandelingen.
- Een vrije en competitieve markt is niet in staat haar eigen ethische grenzen te bepalen (en er zich naar te gedragen);
- De uitdaging voor de wetenschap is niet langer het aanbrengen van geloofwaardige bewijzen, maar het opstellen van geloofwaardige hypothesen.

5 Complexiteit → het belang van intellectuele solidariteit

Het idee **intellectuele solidariteit**: gezamenlijk bereid zijn om

- te aanvaarden dat onze maatschappij vandaag **inherent complex** is, maar niet noodzakelijk inherent conflictueus;
- **intellectuele confrontatie** in de publieke ruimte en in formeel overleg aan te gaan in verband met de ratio's waarmee we onze opinies, interesses en belangen verdedigen > **stimuleren en desnoods afdwingen van transparantie**;
- **intellectuele 'capaciteit'** te verzekeren door mensen via onderwijs en cultuur kansen te geven om (zelf)kritisch in de maatschappij te staan en mee na te denken over maatschappelijke uitdagingen > **stimuleren van reflexiviteit**;
- **verantwoording** af te leggen **aan volgende generaties**, en tegelijk voor hen **mogelijkheden open te laten** om te debatteren en te handelen;
- de **noodzaak van** een 'gedelegeerde **organisator**' voor politiek, markt en wetenschap te erkennen (politieke representatie / privésector / academie), en van een permanente **dialog** met en **kritiek** op die organisator via het **middenveld als 'bemiddelaar'**.

6 Intellectuele solidariteit → deliberatieve democratie

democratische besluitvorming moet het resultaat zijn van een redelijk, publiek en inclusief debat waarin burgers vrij en gelijk kunnen deelnemen

superioriteit van de **publieke redelijkheid** boven democratie via representatie en meerderheidsstemmingen;

deliberatie als **collectief kritisch-reflexief leerproces**, zowel voor elk deelnemend individu (stimulatie van zelfreflectie) als voor de gemeenschap (verwerven van kennis/inzicht in betere organisatie van de samenleving).

■ deliberatieve democratie

‘light’ een verkozen overheid die zich engageert om systematisch thematische inspraakprocessen te organiseren;

‘full’- deliberatieprocessen binnen neutrale thema’s (energie, mobiliteit, voedsel...);

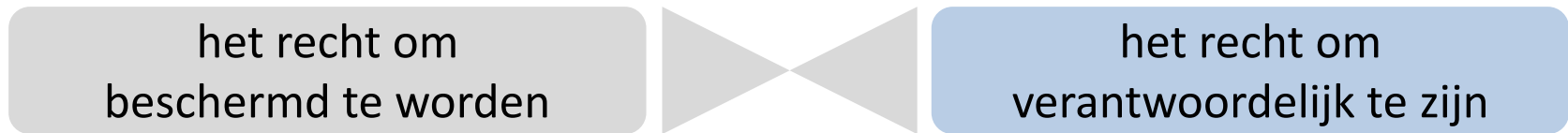
- dynamiek gestuurd vanop globaal niveau, met aandacht voor lokale context;
- einde van de partijpolitiek, politieke partijen als middenveldorganisaties;
- natiestaten worden ‘uitvoerende partners’ in het debat;
- moderators & facilitators worden door de bevolking benoemd.

Het recht om verantwoordelijk te zijn

De traditionele (filosofische) **tegenstelling** is politiek uitgehold:

De waarde **intellectuele solidariteit** inspireert een nieuw **evenwicht**:

- Wat kunnen we doen?
- Druk zetten op de politiek in het belang van meer transparantie en inspraak is meer dan ooit nodig, naast het bestuderen en voorstellen van alternatieve oplossingen voor concrete problemen.
- Lange-termijn streven naar (capaciteit voor) deliberatieve democratie: Uitbouwen van een kritisch-reflexieve onderstroom door te praten over **de relatie complexiteit – solidariteit – democratie** in onze scholen en universiteiten, in ons academisch onderzoek en in de publieke ruimte.